

4.

WALDMANN MÁRTON ÁRON (1769-1842)

1792-1799

*De irgalmasságot cselekeszem ezerízíglén azokkal,
a kik engem szeretnek, és az én parancsolataimat megtartják.**

*5Móz 5,10

1792. december 26-án Márton összepakolta családját és átkeltek a befagyott Bódván Nagyidánál. Senki nem mert hozzászólni, kivéve az anyját, aki megpróbálta vigasztalni elkeseredett fiát. Márton egyre csak azt hajtogatta, hogy még meleg volt atyja teteme, amikor kihúzta a kútból. Nem tudta magának megbocsátani, hogy ha néhány percet is, de elkésett és végső búcsút nem tudott venni szerencsétlen apjától. Felesége, Katalin a gyerekekkel volt elfoglalva, és ha nehezen is, de jiddisül csitítgatta őket. Óránként szoptatta Jakabot, aki két hónapos volt, és a dermesztő hidegben állandóan enni akart.

Janka Kassa felé ment volna, Márton azonban meggyűlölte Kassát és környékét, annyi rossz történt vele az elmúlt években arrafelé, ezért Gönc felé vezette a szekeret. Anyját azzal nyugtatta, hogy nagybátyjára bízta a házat és a javakat, aki azokon majd a tavasszal túlad és utánuk jön, akármerre is mennek.

Mártonban felbuzgott az indulat. Atyja taliszát (imaleplét) kezében gyűrögetve, elmondta anyjának, hogy azért kell új életet kezdeniük, mert a zsidók között kereszténynek, a keresztények között pedig zsidónak tartották. Sehol sem volt nyugodalma, ráadásul hol a korhely atyjával, hol pedig a szenteskedő nagyatyjával példálództak neki, mintha nem lenne neki is saját élete. Anyja döbbenet hallgatta fiát, aki többek között ezzel magyarázta gyors házasságkötését is Katalinnal, akinek a családját több száz év helybéli lakás után 1780-ban üldözték el Avignonból. Anyjának nem tűnt őszintének, amit mondott.

1793 februárjában érkeztek meg Megyaszóra. A parasztok nem fogadták őket örömmel, de hagyták megtelepedni a családot a falun kívül álló, romos tanyaépületben, mivel ettől remélték, hogy a jiddisül beszélő mádiakkal majd a Waldmannokon keresztül könnyebben értenek szót, ugyanis az alföldi görög kereskedők az utóbbi időben eltűntek a környékről, és így a helybeliek kénytelenek voltak velük kereskedni. Áprilisra megérkezett a rokonság is, és lázas építkezésbe kezdtek.

*A veréb is talál házat, és a fecske is fészket magának,
a hová fiait helyezhesse,
- a te oltáraidnál, oh Seregeknek Ura, én Királyom és én Istenem!**

* Zsolt 84.4

1793 nyarán már állt egy kis kolónia, és bejáratosak voltak Szikszóra, ahol a Weisz család szívesen fogadta őket. Érthetetlen módon az öt Weisz fiúnak csak négy fia, ellenben tizennyolc lánya született, és az asszonyaik még további gyermekek szüléséhez is eléggé fiatalok voltak, így fennállt annak a veszélye, hogy további hozomány nélküli leánygyermek nehezítik meg a családok életét.

1794-ben Megyaszóra érkezett Avram, Chevraux Katalin bátyja, aki húgán kívül egyedül megmaradva a családból már évek óta kereste Katalint, és egy véletlen folytán egy katolikus paptól tudta meg Kassán, hogy hol keresse. A pap magát Jánosnak nevezte. Valamit magyarázott még neki, az égre kézzel festegetve, de Avram nem volt hajlandó belépni a főtemplomba, mivel félt a megtorlásról.

Avram, aki néhány évvel volt idősebb Mártonnál arra próbálta rávenni a családot, hogy térjenek vele vissza Avignonba, ahol a viszonyok annyira javulni látszottak, hogy posztókereskedésben járatos polisi zsidókat telepítettek be maguk közé. Márton nem mondta el, hogy ő nem polisi, és nagy gond van az ő anyja eredetét illetően, egyszerűen kitért a válaszadás elől. Ősszel pedig Katalin gömbölyödő hasára mutogatott, miszerint újabb gyermekük fog születni, ezért biztosan nem kelnek útra Avrammal.

1795. február 2-án megszületett József, akit Márton a nagyapja után nevezett el. A kislány héber neve Jichak lett, mert Márton magát egy új családalapítónak tekintette, úgy, ahogyan az ősi bibliai Izsák atyáról mondták. Ettől kezdve még jobban az Úrba vetette a bizodalját.

*Séthnek is született fia, és nevezé annak nevét Énósnak.
Akkor kezdték segítségül hívni az Úrnak nevét.**

* 1Móz 4.26

Az 1795-ös év rosszul sikeredett, a család szinte éhezett. Márton úgy határozott, hogy nagyobb gyermekeit Jankára és a rokonságra bizza, a kis Józseffel, Katalinnal és Avrammal elmegy szerencsáját kipróbálni Avignonba. Hiába jajveszékelt Janka, Márton hajthatatlan volt, és kölcsönből előteremtette az utazási költséget.

Szeptember végén indultak. Az út során Avram és Márton nagyon közel kerültek egymáshoz. Márton elmondta neki az életét, és Avram pedig megpróbálta megérteni azt. Márton még mindig csak huszonhat éves volt, de már több mint tíz éve családfenntartóként élt. Elmondta, hogy Brünnben úgy találkozott Katalinnal, hogy egy posztólerakatnál éppen alkudozott egy morva kereskedővel, amikor meglátta, amint Katalint (akiről ruházata alapján látnivaló volt, hogy zsidó leány) egy csendőr egy pincelejárónál molesztálta és pofozta, mivel az nem volt hajlandó vele hálgni. Márton nekiugrott a csendőrnek, eltörte a karját, ezért a többi csendőr lefogta és a bírák elé vitette. Márton azzal védekezett, hogy a lány az ő törvényes zsidó felesége, és ezért szívességet tett a

csendörnek azzal, hogy leválasztotta hitveséről, és megóvta a házasságtöréstől. Mivel Katalin egy szót sem értett az egészből csak azt látta, hogy Márton a védelmére kelt, erősen bólogatott. A törvény embere azonban élt a gyanúperrel és előhozatta a helyi rabbit, akit kötelezett arra, hogy a két fiatalt annak rendje és módja szerint adja össze előttük, ha már ügyis házasok, legfeljebb megerősítik azt. Mivel a rabbi tiltakozott az ismételt házasságkötés ellen, Márton jiddisül szólott hozzá és kérte, segítsen rajtuk, mert ha kiderül, hogy nem házasok, akkor hamis tanúságtétel, gyilkossági kísérlet miatt az ő fejét fogják venni, a lányt pedig szajhaság gyanújával fogják perbe. A rabbi tehát összeadta a párt Brünnben 1784. március 4-én, ezáltal megmentve mindkettőjüket.

Márton elmondta, hogy ha már a sors így hozta, megpróbált jó férje lenni az árva Katalinnak, aki az esküvőt követő néhány hét múlva mutogatva, jiddisül és németül elmesélte kalandos történetét. Idővel megszerették egymást, és a kicsi Wolf már egy teljes családba született bele. Márton nevetve mondta, hogy keresztszülőnek meg kellett volna hívniuk azt a Vaclav Strbiseket, akinek az eltört karja végül is egy családot forrasztott össze.

1796 márciusában már Németországban jártak. Márton érdekesnek tartotta, hogy a jiddis mennyire hasonlít a némethez. Mivel pénzüik fogytán volt, házalni kezdtek, de ezzel nem jártak nagyon jól, mert többször megkergették a helybeliek őket, egyszer pedig még a kevés pénzüket is elvették az útonállók. Valahogy mégis összeszedték magukat és tovább mentek. Márton – ki tudja honnan tudott ennyi történetet – folyamatosan mesélt magáról és családjáról Avramnak. Elmondta, hogy a nagyapja olyan szerény volt, hogy az általa kiötlött Tóra-magyarázatokat mindig valamely már rég halott nagy tudású haszid szájába adta, így növelve azok hírnevét.

- Csak az volt az egészben a furcsa - mondta nevetve Márton -, hogy nagyapám néha szándékosan összekeverte a forrásait, nehogy a haszidok megpróbálják nyomást tenni az írásos anyagnak. Néha így is kellemetlen helyzetbe került, mikor például olyan dolgokat adott néhány ember szájába, amiről ők nem is tudhattak, lévén azok megtörténte előtt már évszázadokkal halottak voltak. Kedvelt forrása volt Maimonides. Eleinte humorosan fogta fel a dolgot, mert sajnos nem akart magának hírnevet szerezni, aztán végül annyira áthatotta elméjét a sok magyarázat, hogy már maga sem tudta, mi az igazság belőle és mi nem. Magyarázatai kiállták az idő próbáját, de már senki sem tud arról, hogy nagyatyámnak akár egy eredeti gondolata is lett volna. Munkáját jól végezte, bevégezte.

Márton felhozta nagyapjának kedvelt mondásait, mellyel az ő meghúzódsát magyarázta:

*Mind ezeket megpróbáltam az én bölcsességem által.
Mikor azt gondolám, hogy bölcs vagyok,
én tőlem a bölcsesség távol vala.**

* Préd 7.23

*A ki megtartóztatja beszédét, az tudós ember,
és a ki higgadt lelkű, az értelmes férfiú.**

* Péld 17,27

*Adj a bölcsnek, és még bölcsőbb lesz;
tanítsd az igazat, és öregbíti a tanulságot.**

* Péld 9,9

Franciaországba 1797 elején értek sok viszontagság és nélkülözés után. Márton ezerszer elátkozta magát, hogy a kicsi Józsefet elcipelte magával az útra.

Július 27-én érkeztek Avignonba. Az üldöztetésben megmaradt helybeliek nagy örömmel fogadták őket, különösen a Chevraux fivért és nővért, és egy egész lakrészt ajánlottak fel nekik. Márton a posztókereskedés minden fortélyával azon volt, hogy a családját anyagi javakkal töltsse fel. Vagyonuk szép gyarapodásnak indult, de Katalin beteg lett, tüdeje nem bírta az avignoni tartózkodást, köhögött és rohamok gyötörték. A rohamok rövid időn belül tűrhetetlenné váltak, az orvos is azt mondta, hogy északabbra kellene vonulniuk. Márton szomorúan hagyta ott megkezdett vállalkozását Avramnál, majd családjával útra kelt, vissza Magyarországra.

Az út visszafele nagyon hosszúnak tűnt. Beteges felesége, állandóan éhes és játszani vágyó gyermeke mellett Márton igencsak kifáradt, mire 1798 novemberében visszaérkeztek Megyaszóra. A többi gyermek és Janka a rokonsággal azonnal szerető gondozásba vették Katalint. Szerencsére a beteg szervezetnek jót tett a folyamatos pihenés, és Katalin 1799 nyarára meggyógyult. Mártont csak a felesége egészsége és gyermekeinek megélhetése foglalkoztatta, amíg ezek el nem rendeződtek, a kereskedésre nem is gondolt, csak órákon át imádkozott.

Katalin gyógyulását követően Márton tavasszal írt Avignonba, érdeklődött a kereskedésük felől. Ősszel kaptak választ Franciaországból, hogy nyáron ismét feldúlták a közösséget, Avram is odaveszett, minden posztót és pénzt széthordtak a környező falvakban lakók.

*A ki munkálja az ő földét,
megelégedik étellel;
a ki pedig hiábavalóságok után futkos,
megelégedik szegénységgel.**

*Péld 28,19

1800-1805

*Annakokáért elfordulék én, megfogván reménységtől az én szí-vemet
minden munkám felől, melylyel munkálódtam a nap alatt.**

*Préd 2,21

Márton hónapokat töltött azzal, hogy járta a megyéket, házalt, hogy annyi pénzt tudjon megteremteni, amivel újra tudná kezdeni a saját kereskedését.

1800 nyarán Szikszón, 1801 februárjában Mádton és Szerencsen, augusztusban Tokajban és decemberben Patakon sikerült apró lerakatokat létrehozni. Híre is ment annak, hogy a Waldmannok milyen ügyesen forgatják meg a pénzt, így hát egyszerre sok barátja lett és sok ellensége is. Néha maga sem tudta, hogy ki a barátja és ki az ellensége. Katalin, aki már hibátlanul beszélt magyarul és jiddisül, sokat segített Mártonnak abban, hogy az új ismeretségeket megválogassa. Márton hiába adott a rászorulóknak, bizalmára csak kevesen voltak méltók.

*Nem egy atyánk van-é mindnyájunknak?
Nem egy Isten teremtett-é minket?
Miért csalja hát kiki az ő felebarátját,
megrontván a mi atyáink szövetségét?**

* Malak 2.10

1802. március közepén a hét éves József megkérdezte atyjától, hogy hogyan van az, hogy minden barátjának van nagyatyja, neki pedig nincsen. Márton elmagyarázta a fiának, hogy Katalin atyja nagyon messze élt tőlük és már régen meghalt, az atyjáról, Dávidról pedig csak azt mondta fiának, hogy nagybeteg ember volt és sajnos idő előtt halt meg. Mivel a kis József továbbra is igen erőszakos volt, megkérdezte tőle, hogy miért érdeklődik ennyire ezekről a dolgokról. József elpityeredett és elmondta, hogy tegnap találkozott a határban egy aggastyán kereszténnyel, akit szekéren vittek a rendtársai Miskolcra gyógyítani, és aki amikor megtudta, hogy ő a Waldmann Dávid unokája, azt mondta neki, hogy a nagyatyja hallhatatlan marad, soha nem hal meg. Márton haragra gerjedt. Gondolta, hogy ez az a kassai pap lehetett, akivel az apját korábban sutyorogni látták. Elmondta Józsefnek, hogy a nagyatyja sem mirekellőként élte életét, aki keresztények közé járogatott. Janka, aki az utolsó szavakat hallotta, kiharcolta a kis Józsefet a szobából, majd amikor kettesben maradt a fiával, arcul ütötte és csak annyit mondott, hogy meg ne ítélje a fiú az ő atyjának életét, mert az ítélete bélyegként marad rajta. Márton válasz nélkül hagyta anyját, és kiment az állatokat megetetni. Többé nem váltott szót az anyjával az atyja viselt dolgairól. Biztosnak hitte azt a sok rosszat, amit atyjáról gondolt, és megelégedett evvel a tudással.

*Elforgatja-é Isten az ítéletet,
avagy a Mindenható elforgatja-é az igazságot?**

* Jób 8.3

*Nem a nagyok a bölcsek,
és nem a vének értik az ítéletet.**

* Jób 32.9

*Az irgalmasság és igazság ne hagyjanak el téged:
kösd azokat a te nyakadra,
írd be azokat a te szívednek táblájára;**

* Péld 3.3

1804 februárjában a gyors tavaszi olvadásban kiöntött a Hernád, és kifordított földből egy ládikát, amelyben Márton aranypénzeket talált. Nyomban eszébe jutottak nagyatyja szavai a Tóráról és a benne rejlő feljegyzésről, és megértette, hogy lehetséges lehet mindaz, amit az öreg neki elmondott. Terveket kezdett szövögetni, az aranypénzt pedig megforgatta, rendezte adósságait, helyreállította a házat, újabb állatokat vett és a posztókészletét is felerősítette. Igen jó kapcsolatot tartott fenn a Weisz családdal Szikszón, akiknél sokszor tartózkodtak gyermekei

Márton 1805 januárjában, mintegy mellékesként jegyezte meg a feleségének és testvéreinek, hogy jó volna egy lerakatot létesíteni valahol Biharban is, közel Váradhoz és Debrecenhez. Elmondta, hogy ebben az ügyben kel útra, de most szokatlan módon egymagában, mivel odahaza elkel az ügyes férfikéz. Márton eléggé öntörvényű ember volt, döntését általában mindenki fenntartás nélkül elfogadta, csak Katalin szomorodott el, mert azt hitte, más asszony van a dologban.

Január végén indult el Bihar felé. Hajdúnánás határában csatlakozott hozzá egy félkegyelmű, de annál erősebb férfi, aki céltalanul bolyongott az Alföld határában. Mivel Márton megetette és megittatta, szolgálatait felajánlotta neki. Márton látva a férfi elméjének elborulását, szelíd természetét és emberfeletti erejét, mintegy testőrként maga mellé vette a magát csak „Kanász”-nak nevező férfit.

Furcsa párosuk Dorog, Újfehértó, Sámson majd Debrecen érintésével lépett át Biharba, útjukat csodálkozó pillantások követték, aminek nem nagyon örült Márton, hiszen a feltűnés legkevésbé sem volt a kedvére való. Néhány napos bolyongás után megérkeztek Vértesre.

A feladat hatalmasnak tűnt. Ahogy a végtelen határban álltak, Márton rádöbbsent, hogy mire is vállalkozott. Az elrejtett Tóra megtalálása nagyobb feladatnak tűnt, mint megszámolni a csillagokat az égen. A hideg időben egy hét céltalannak tűnő kóborlás után a falubelieknek feltűnt a pajeszos zsidó meg az ő hatalmas termetű ügyefogyott kísérője. Márton az egyik reggel azt látta, hogy tizenöt-húsz parasztember kaszával, kapával a vállukon és egy izzó tekintetű plébánossal az élen feléjük tart. Tudta, hogy nagy bajban van, ezért elveivel ellenkezve cigánykerekét hányt, ugrálni kezdett és erre bízta Kanászt is. Mire a parasztok odaértek, azt láthatták, hogy a két ember önkívületben hadonászik

és érthetetlen módon szaladgál össze-vissza. A pap megragadta Márton kezét, a nála lévő bükkfa keresztet mintegy pajzsként a feje fölé emelte és kérdőre vonta Mártont, ugyan mit csinálnak erre felé. Márton bizalmasan félrehívta a gyanakvó papot és elmondta neki, hogy bizony a földesúr farsangot kíván tartani a parasztjainak, hogy szórakoztassa őket, és erre bérelte ki őket, mint zsidót és mint eszementet (mint két testvért) egy vándormutatványos csoportjából. Kérte a papot, hogy hagyja őket gyakorolni, és menjenek haza, úgy mintha nem tudnának a dologról, nehogy megharagudjon az uraság. Ő majd bemegy hozzá a faluba egy fertály óra múlva, és elmondja a részleteket is.

A pap megörülve annak, hogy nem került sor vérontásra, visszavezette a népet a faluba, akik nagyokat vigyorogtak azon, ahogy Kanász Márton pajeszát húzogatja föl és alá.

Márton megértette, hogy micsoda veszélybe keverte magát. Adott egy aranyat Kanásznak, és elküldte, hogy hozzon neki bort Pályiból. Amint a kísérlője eltűnt a láthatáron, Márton elrohant a tisztásra, ahol a szekeret hagyták, és a szekérral lóhalálában indult meg Vámospércs felé. Néhány nap múlva ki-merülten érkezett haza, senkinek nem számolt be kudarcáról. Egy hét múlva elment nagyatyja sírjához, és a feledés jelét rakta ki kőből a hant fölé.

Ezzel egy időben, Szikszó és Megyaszó között félúton József és játszótársa, Weisz Juliska megfogadta egymásnak, hogy férj és feleség lesznek, amint azt a sors megengedi nekik.

Ugyancsak ekkor tudta meg Katalin Jankától, hogy Janka nem született zsidónak.

Miskolcon, a rendházban meghalt János atya. Ágya mellett egy Jézust ábrázoló ikon nézte a mosolygó halott atya arcát, aki halála előtti pillanatban látta meg az apró kicsi kígyót előbújni Jézus köpenyéből.

*Inkább szeretem azért a te parancsolataidat,
mint az aranyat, mint a legtisztább aranyat.**

*Zsolt 119,127

1806-1815

*És bővülködővé tesz téged az Úr, a te Istened kezeidnek minden
munkájában, a te méhednek gyümölcsében,
a te barmodnak gyümölcsében és a te földednek gyümölcsében, a te jódra.
Mert hozzád fordul az Úr és öröme lesz benned a te jódra,
a miképpen öröme volt a te atyáidban.**

*5Móz 30,9

Márton, akit egyre többet neveztek Áronnak is (sok nehézséget okozva azoknak, akik nem ismerték pontosan ki-kicsoda a közösségben) 1806 májusában

Tiszaabádra ment egy találkozóra mely „a senki földje” volt, ahol Heves, Jász, Borsod és Hajdú megyék értek össze. Titkos okból gyülekeztek ide a zsidó családfők, összefogásra készültek, hogy sorsukat enyhíteni tudják. Pártfogójuk is akadt, Debrecen városából, aki soha nem mutatkozott be nekik, azonban bemutatott és felolvasott olyan iratokat, amelyekből a családfők jobban kiszámíthatták, milyen sors vár rájuk. Az összegyűltek pontosan tudták, hogy mekkora veszélyt vállalnak. Megvásárolni akarták egy nem zsidó ember szolgálatait, aki a törvényhez közeli ügyekben járatos, és titkos ügyekhez is utat tud mutatni. A találkozó legfőbb célja az volt, hogy a görög kereskedőkkel szemben biztossítsák a zsidók behatolását az Alföldre.

A pártfogó nem volt hajlandó pénzt elfogadni. Az öregebbek azt rebesgették, hogy a férfi csak az a férfi lehet, akit mint zsidó árvát az erdőben találtak Böszörménynél úgy harminc éve, és aki miatt a zsidók ellen hadjárat indult azzal a váddal, hogy vadállatoknak teszik ki gyermekeiket. Ezt a gyermeket egy gyermektelen nagyúr fogadott örökbe - mondták.

A férfi elmondta, hogy ügyvéd, és minden erejével azon lesz, hogy a környező megyék zsidóságának megkönnyítse a helyzetét. Kérte, hogy a zsidók fékezék magukat a házasság során, ne legyenek erőszakosak, ne kiabáljanak, ne verekedjenek, és legfőképp ne lopjanak senkitől még egy szem krumplit sem, mivel ilyen bejelentések érkeznek oda, ahol ő maga egyébként hivatalosan szolgál.

A tanácskozás végeztével a családfők megfogadták, hogy amennyire lehet, megnevelik a családjaikat és (legalábbis az ország törvényeit tekintve) törvénytisztelőbb életet próbálnak élni. Márton hasonlóképp fogadkozott, de nem hagyta ki a lehetőséget, és megszólította az ügyvédet. Félrevonta és elmondta neki, hogy milyen kincs után kutat, és kérdezte a véleményét arról, hogy ha előkerülne az elveszett Tórában feljegyzett irat ismeretében a kincs, kit illelne az. Az ügyvéd kioktatta a jogállásról és megígérte, hogy megpróbál segíteni neki és meghagyta: majd ő fog jelentkezni. Márton kérdezte, hogy hogyan fog jelentkezni, mire az ismeretlen azt mondta, hogy majd megtudja, meg fogja ismerni.

A tanácskozást követően 1807-1809 között érezhetően javult a helyzet. Tiszaigaron és sok más településen megkezdték a zsinagóga és rituális fürdő építését, kevesebb támadás érte a zsidókat, persze ők maguk is jobban alkalmazkodtak a helyi viszonyokhoz.

1810. szeptember 4-én egy lovas érkezett Megyaszóra, és egy hivatalos írást kézbesített Mártonnak, miszerint az jelenjen meg Debrecenben két héten belül, elszámolni egy meg nem határozott ügyben.

Márton szeptember 23-án érkezett meg a városba, és a megadott helyen jelentkezett. Az asztal mögött, ott ült a férfi, akivel Tiszaabádon négy éve találkozott. Az úr elmondta Mártonnak, hogy földkimérések vannak Bihar megyében, magasabb helyeken úgy határoztak, hogy újabb, korszerűbb térképeket kell alkotni, a modern kornak megfelelően. Hallotta, hogy Márton írás-

tudó ember, és jók a kapcsolatai arrafelé a zsidókkal, kérdezte, részt venne-e Diószeg-Konyár és Vértes falvak közötti háromszög felméréseiben, természetesen hivatalos napidíj fizetése mellett. Márton majd' kibújt a bőréből örömeiben, és igent mondott. Az úr egy passzussal hazaengedte azzal, hogy jelenjen meg 1811. január végén újra itt, és vegye figyelembe, hogy a munka fél évig is eltarthat.

A következő hónapok nagyon lassan teltek el. Márton tudta, hogy ez az egyetlen esélye annak, hogy a kincset valaha megtalálja, hiszen most hivatalos papírral, felhatalmazva járhatja körbe Vértest és végezhet mérésnek tűnő kutatásokat. Idejét azzal töltötte, hogy Tállyán vásárolt egy házat, mert úgy érezte, hogy hasznos lehet az, ha Megyaszó mellett egy másik faluban is van házuk: állandóan aggódott a család biztonságáért.

Mindeközben Szikszón a tizenkét éves Juliska és a tizenhét éves József kapcsolatát látva a Weisz család biztos volt abban, hogy lányuk férjet talált magának, de mivel Juliskának volt még három férjezetlen nővére, és fiatal is volt még a házassághoz. az egybekeléssel várni kellett.

1811. január végén Márton megjelent az előjáróságon, felvette első napidíját és két hétig tanulta, hogyan kell a földmérést végezni. Márton ekkor megfogadta, hogy ivadékait bízgatni fogja arra, hogy ha módjuk lesz, tanuljanak tovább állami iskolában, legyenek ügyvédek, orvosok, így akár szegényen is nagyhatalmú emberek. Márton február közepén indult embereivel Vértesre, mivel rá volt bízva, hogy hol kezdik meg a munkát.

Teltek a napok és a hetek. A munka haladt, de semmi eredménye nem volt a Tóra utáni kutatásnak. Négy hét múlva Vértes közvetlen közelében a munkálatokkal végeztek, amikor az egyik parasztember jelezte, hogy talált valamit a falu határában. Márton nagy izgalommal rohant a helyszínre, és látta, hogy a mérőrúd egy csontvázat fordított ki a földből. A csontvázon láthatóan törökös ruha volt és egy szablya is előkerült. A török feje össze volt törve, lehet, hogy halála előtt küzdelmet vívott valaki mással. Márton ráparancsolt az emberekre, hogy ássanak. Ahogy haladtak az ásással, előkerült még néhány tárgy, de semmi egyéb. Márton borúsan írta meg jelentését a megtalált csontokról és tárgyakról. A török mellett találtak egy táskát is, amelyből iratok kerültek elő. Ahogy nézegette az iratokat Márton, megütötte a szemét egy rajz, amely egy férfi jobb tenyerét ábrázolta, amelyen két fő vonal látszott, és kígyózott a csukló felé. A meglepett Mártonnak is ilyen alakzat volt a tenyerében. A papírost magához vette, a többit elzárta egy ládába, a sírhelyet megjelölte.

1811 szeptemberére végeztek a munkával. Addigra Márton keresett már annyit, hogy családjának is tudjon belőle újabb állatokat vásárolni. Szeptember 16-án Debrecenben átadta a kis papírost a rajzzal az ügyvédnek, és kérte, segítsen neki a török szöveget megérteni. Az ígéretet tett erre, és elbocsátotta Mártont.

Márton Tállyára ment 1812 márciusában, és néhány hét múlva ott írták össze a zempléni küldöttek zsidó családfőként, *Mart. Valdmann* néven.

A hónapok szépen teltek, múltak, Márton megfeledezett az ügyvédnek adott papírosról és családjának élt, Katalin legnagyobb boldogságára.

1815 októberében lovas küldönc érkezett újra Megyaszóra, egyenesen Mártonhoz ment, majd egy írást adott át neki. Az írás a következőképpen szólt:

„Martinus Waldman urnak, saját kezébe.

A 811 szeptemberében nekem átadott papíros török nyelvű leiratának fordítása eképp hangozik:

„Keressél pedig egy férfit Ofen várában, Abdurrahman pasa köreiben, aki magát Áronnak nevezi, veres folttal az nyakán, kezében az rajzolt jellel. Vigyázz vele, mert akit keresel, nyelveken beszél. Az lesz az, aki jenicseriként álmában ágyam mellett sokszor megemlegette az bihari Veretes vagy Vertes nevű falu határában elhányt nagy kincseket. Minek utána megtaláltad őt, mint mozlímra parancsoljad rá az nagyságos sultán akaratát, akár erőszakkal jöjjön veled az határba, megmutatni az elrejtett jóságot.”

Márton könnyekre fakadt.

*És hitt az Úrnak és tulajdonították az őnéki igazságul.**

*1Móz 15,6

1816-1842

*Jobb egy teljes marok nyugalommal,
mint mind a két maroknak teljessége
nagy munkával és lelki gyötrellemmel.**

*Préd 4,6

Márton heteken át kóválygott a levéllel a kezében. Ezek szerint a nagyapja igazat beszélt. Miért is nem figyelt rá jobban, amiket mondott! Minden egyezik, a név, a jelek, a kincs, a rejtkehely és még Ofen (Buda) is szerepel a szövegben!

- Vajon mi történt ezzel a törökkel? Tudta-e teljesíteni a küldetését?

- Vajon ez az Áron, aki nagyatyjának atyja lehetett elment-e a küldönccel a kincs után? Vajon ő ölte meg a törököt, miután közösen előásták a kincset?

- Vajon létezik-e még a kincs, vagy a török nem jutott Áron nyomába, és maga akarta meglelni azt?

Katalinnak és Jankának nem kis feladatába került Mártont magához téríteni József és Julianna régen várt menyegzőjére. Az esküvőt Szikszón tar-

totta meg a két család 1816. január 5-én: Julianna volt az utolsó lány a Weisz családban, aki elkelt. A két család már azért is nagyon összetartott, mert már több Waldmann házasodott ki a szikszói Weisz lányokkal korábban is.

Az esküvő után József és felesége elköltöztek Miskolcra. Janka egészsége megromlott, ezért ő is beköltözött velük a kényelmesebb városba. Noha letelepedési engedélyt nem tudtak szerezni, Janka, még egyszer utoljára életében, családi kapcsolatai révén elérte, hogy a Waldmannokat megtűrjék Miskolcon. József legidősebb bátyja, Wolf bácsi fogadta be őket az első hetekben, ő már két éve Miskolcon élt, és szabóként tartotta fenn magát. Nagyon sokat dolgoztak mindannyian, egészségük megromlott, de a munkálkodással nem hagytak fel.

*A kovács fejszét készít, és munkálkodik a szénnél,
és alakítja azt pőrölylyel, és munkálja azt erős karjával,
és megéhezik és ereje nincsen,
és vizet sem iszik és elfárad.**

* Ésa 44.12

1820 márciusában Márton újra elment Debrecenbe megkeresni az ügyvédet, aki ígéretet tett arra, hogy megkér néhány deákot, hogy a levéltárakban nézzenek utána, hátha találnak feljegyzést valamilyen összezapásról a törökökkel Vértés határában.

1821. augusztus 7-én megszületett Miskolcon József és Julianna fia Áron, akit Márton Ádámnak is szólított. A kis vasgyúró fiúcska sok örömet okozott szüleinek. Sokszor azzal szórakozott, hogy József pajeszát rágta. Nélkülözésükben Áron volt a vigasz.

*Mert megvígasztalja az Úr Siont,
megvígasztalja minden romjait,
és pusztáját olyanná teszi, mint az Éden,
és kietlenjét olyanná, mint az Úrnak kertje,
öröm és vígasság található abban,
hálaadás és dicséret szava!**

* Ésa 51,3

Két év múlva megszületett Hersko is, aki nagybátyja után kapta nevét.

1824. április elején Tállyára lovas érkezett és újabb írást hozott Mártonnak, amelyből kiderült, hogy Debrecenben találtak egy olyan feljegyzést, miszerint 1686. október 19-én Vértés falu lakossága agyonvert egy törököt, aki hosszú hónapok óta ólalkodott a határban, és hol itt, hol ott gödröket ásott. Mivel a nép attól tartott, hogy a török mérgezni akarja a kútjait, Buda visszavételének hírére követően elfogta és megkövezte azt. Semmi értéket nem találtak nála csak fegyvert és iratokat, és azon nyomban el is földelték. Márton megér-

tette ebből, hogy a török nem járt sikerrel, a Tóra, és a kincseket leíró pergamen pedig ott hever valahol a mélyben továbbra is. Tudta azonban azt is, hogy ő már nem fog újra Vértesre menni: ötvenöt éves volt és fáradtnak érezte magát egy hosszú útra. Anyja betegeskedett, és ő ápolta: igen magas kort ért meg, kilencvenedik évében járt.

A következő évek a zavaros politikai viszonyok és az ide-oda vándorló idegen zsidók tömeges megjelenése miatt nehézkessé tették a megélhetést az egész család számára. József szabónak tanult Wolf bácsi műhelyében.

1826. november 4-én Janka meghalt Miskolcon. Zsidóként temették el, ahogyan élt.

Márton nem tudott megmaradni abban a házban, ahol anyjával élt, ezért Katalinnal visszaköltözött Tállyára, József pedig feleségével együtt 1827-ben Miskolcra leköltözött Tiszaigarra, és ott kezdett szabóskodni. Levelében büszkén írta, hogy ő bizony „sartor”, és így is tartják nyilván. Áront és Herskot egy évre Wolf bácsira bízták, akinek felesége Stern Rézi néni saját gyermekeként tartotta őket.

Mártonra keserű napok vártak Tállyán. Sokszor éheztek, Katalin pedig ismét nagyon beteg lett és 1828. január 16-án meg is halt. Márton ezután az egyetlen vele élő lányával maradt közös fedél alatt, teljesen elmagányosodva. Amikor a lányt elvette Portfaith Áron és elköltöztek, Márton öröme az volt, ha meglátogatta a kicsi Áront és Herskot. Hiába hívta József, hogy költözzön le hozzájuk Tiszaigarra, Márton nem volt hajlandó mozdulni. Talán ez volt a szerencséje, mert Tiszaigaron 1831. április 14-én, egy napon halt meg József négy leánya és felesége kolerában. Márton egész életét romokban látta.

*A ki messze van, döghalál miatt hal meg,
a ki közel van, fegyver miatt esik el,
és a ki megmaradt biztonságban, éhség miatt hal meg;
és teljessé teszem búsulásomat rajtok.**

* Ezék 6.12

A kolera elmúltával Márton elment a fiához és fiú unokáihoz, hogy a bajban összetartsanak valahogy, és Tiszaigaron maradt addig, amíg a következő évben József újra meg nem házasodott: elvette Sárát a Brüll családból. Ekkor Áron (akit Márton továbbra is Ádámnak szólított) hazakísérte a nagyatyját, aki örömmel gyönyörködött egészséges és fürge észjárású unokájában.

Márton, mikor hazaért, elhúlve látta, hogy a rabbi, miután nem értesült eltávozásának okáról, bejegyezte halálesetét a könyvbe. Nem baj, mondta neki a rabbi, - kinek a halálhírét keltik, az sokáig él majd.

1835 nyarán favágás közben véletlenül eret vágott magán Márton, és nagyon belázasodott. Lóhalálában futottak Józsefékhez, aki fiát, Áront küldte fel apjához. Áron két hónapig maradt az öreg mellett, ápolta, etette és átsegí-

tette őt a gyógyulás nehéz időszakain. Márton ezek után közösségi szolgáltatókat vállalt Tállyán. Pontos szeme miatt leginkább körülmételezésekre kérték fel.

1841 októberében Tállyára érkezett egy lovas, aki átadott egy iratot Mártonnak, amelyet tíz éve kelteztek és azóta próbáltak neki kézbesíteni. Az irat szerint (amit ismét a debreceni férfi küldött) 1705. december 11. napján egy pozsonyi zsidó könyvben feljegyezték, hogy az addig Martinus Eisenstadt nevű férfi ettől a naptól kezdve Áron Waldmannak nevezeti magát. A levélből kiderült az is, hogy az írója nem tudja, köze van-e Mártonnak ehhez az Áronhoz, de mivel részben névazonosság tűnik fel a korábban fordításra került török szöveg és e bejegyzés között, és a feljegyzések később azt mondják, hogy ez az Áron több nyelven beszélt, lehetséges a kapcsolat.

Márton boldogan ölelte magához a papírost. Íme egy nyom, amelyet az utódjának átadhat, hátha az közelebb kerül a kincshez! Nyomban hívatta magához Áront.

Unokája 1842 márciusa végén jelent meg Tállyán. Büszkén mesélte nagyatyjának, hogy a család anyagi gondjain segítendő, elhatározta, hogy Herskóval együtt önkéntesként katonai pályára lép, a gyereknemzést pedig meghagyja testvéreinek. Már sikerült is megegyeznie a Besztercén állomásozó császári haderő toborzójával Tiszafüreden. Márton rémülten hallgatta unokáját, hiszen épp most akarta rábízni a titkot, és már látta, ahogyan azt az azonnal a sírjába viszi egy rosszul sikerült ütközetben. Megpróbálta hát lebeszélni a tervéről, de az hajthatatlan maradt.

Mivel Márton tudta, hogy Áronnak napnyugta előtt vissza kell indulnia, meghülésével nem törődve elmondta a Történetet, ahogyan csak erejéből tellett.

*Ha tehát van eszed, halld meg ezt,
és a te füledet hajtsd az én beszédeimnek szavára!**

* Jób 34.16

*Fiam! az én bölcseségemre figyelmezz,
az én értelmemre hajtsd a te füledet,**

* Péld 5.1

Áron hallgatta is meg nem is, annyira el volt foglalva a saját terveivel. Már nem figyelt oda, amikor nagyapja megemlítette Martinus Eisenstadt nevét.

1842. április 25-én Márton visszaadta lelkét a Teremtőnek. Halálakor nem volt vele senki.

Ugyanekkor Áron már Naszódon járt, és aláírta az örökös katonáskodásra vonatkozó okmányokat. A sorozó tiszt az Áron héber név helyett a polgáribb hangzású Ádám nevet jegyezte fel a sorkönyvbe.

Biharban pedig víz öntötte el az üreget, amely alatt egy jól záró kő lejjebbnyomta a zsákvászonba burkolt sértetlen Tórárt.

*Mindez utolért minket,
mégsem feledtünk el téged,
és nem szegtük meg a te frigyedet.**

**Zsolt 44,18*